

УДК 332.62

[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-2\(2\)-248-257](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-2(2)-248-257)

Левандівський Омелян Тарасович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 76000, Україна, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка 57, +380342752351, <https://orcid.org/0000-0002-5819-8377>

Івасишин Михайло Орестович, кандидат економічних наук, докторант, Івано-Франківський національний університет нафти і газу, вул. Карпатська, 15 м. Івано-Франківськ, 76019

ЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ У ФІНАНСОВОМУ ПОТЕНЦІАЛІ УКРАЇНИ ТА ЄС

Анотація. У статті розглядаються особливості міжнародних торгово-економічних відносин між країнами. Для прикладу використана співпраця між Україною та Європейським союзом. Акцентується увага на тенденції розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Європейським союзом в сучасних умовах. Проведено аналіз основних статистичних показників за 2022 рік, що найбільш ґрунтовно та якісно описують існуючі тенденції розвитку співробітництва України з ЄС у торгово-економічній діяльності. Досліджено та проаналізовано структурну зміну експортно-імпортних відносин за 2021-2022 роки з врахуванням військової агресії з боку росії. Розглянуто специфіку торговельно-економічних відносин на мезо-, макро- та регіональному рівнях, що формуються під впливами палітри євроінтеграційних процесів, які прямо чи опосередковано впливають на розвиток міжнародної торгівлі України з країнами ЄС. Встановлено, що за досліджуваний період український товарооборот та його структура зазнали значних структурно-трансформаційних змін, на які вплинула військова агресія росії. Розкрито механізми міжнародних торговельно-економічних відносин, які проявляють себе на мікро-, макро- та наднаціональному рівнях. Попри наявність ряду важливих проблем, вирішення яких вимагає додаткових ґрунтовних досліджень, встановлено, що Україна, маючи сукупність складних перепон та засторог так чи інакше розвивається в напрямку досягнення поставленої кінцевої мети, сумлінно виконуючи міжнародні домовленості, що є вимушеним процесом для вступу України до ЄС та забезпечення гідних умов для життя українських громадян.

Ключові слова: торгово-економічні відносини, міжнародна діяльність, Україна – ЄС, міжнародна торгівля, міжнародний рух капіталу (інвестицій), міжнародна трудова міграція.

Levandivskiy Omelian Tarasovych, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 76000, Ukraine, Ivano-Frankivsk, Shevchenko street 57, +380342752351, <https://orcid.org/0000-0002-5819-8377>

Ivasyshyn Mykhailo Orestovych, PhD, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Karpatska street, 15, Ivano-Frankivsk, 76019

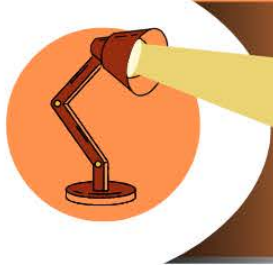
ECONOMIC RELATIONS IN THE FINANCIAL POTENTIAL OF UKRAINE AND THE EU

Abstract. The article examines the peculiarities of international trade and economic relations between countries. Cooperation between Ukraine and the European Union was used as an example. Attention is focused on the development trends of trade and economic relations between Ukraine and the European Union in modern conditions. An analysis of the main statistical indicators for 2022, which most thoroughly and qualitatively describe the existing trends in the development of Ukraine's cooperation with the EU in trade and economic activities, was conducted. The structural change in export-import relations for 2021-2022 was studied and analyzed, taking into account military aggression by Russia. The specifics of trade and economic relations at the meso-, macro- and regional levels, which are formed under the influence of the palette of European integration processes, which directly or indirectly affect the development of international trade of Ukraine with EU countries, are considered. It was established that during the studied period, Ukrainian trade and its structure underwent significant structural and transformational changes, which were affected by Russia's military aggression. The mechanisms of international trade and economic relations, which manifest themselves at the micro-, macro-, and supranational levels, are revealed. Despite the presence of a number of important problems, the solution of which requires additional thorough research, it was established that Ukraine, having a set of complex obstacles and reservations, is developing in one way or another in the direction of achieving the set final goal, faithfully fulfilling international agreements, which is a forced process for Ukraine's accession to the EU and ensuring decent living conditions for Ukrainian citizens.

Key words: trade and economic relations, international activity, Ukraine - EU, international trade, international movement of capital (investment), international labor migration.

Постановка проблеми. В кінці ХХ століття міжнародні торгово-економічні зв'язки набули вагомого значення у світовій економіці. Це призвело до розширення економічних взаємовідносин між країнами. В умовах сучасної глобалізації зростає самостійність національних економік, зміцнюється світовий поділ праці, розвиваються і зміцнюються міжнародні організації.

Міжнародні торговельно-економічні зв'язки часто об'єднують національні економіки, створюючи єдину глобальну економіку.

За цих обставин країна, яка хоче бути частиною глобальної цивілізації, не може дистанціюватися від міжнародних відносин. Саме пріоритети розвитку міжнародної торговельно-економічної діяльності країн в сучасних умовах і є базовою структурою їх економічного потенціалу. У результаті використання потенційної можливості кожної країни, зокрема і в комплексі, а також у їх різноманітті формуються умови для розвитку міжнародних торговельно-економічних зав'язків на мезо-, макро- та регіональному рівнях. Саме торгово-економічні взаємовідносини України і ЄС сприятимуть їх нарощуванню фінансового потенціалу

Аналіз останніх досліджень і наукових публікацій. Тенденції до підвищення ролі країн у формуванні світових торговельно-економічних зв'язків відображені в багатьох працях сучасних учених, зокрема М. Греша [1], М. Халлера [2; 3], Б.В. Губського [4], Д.Г. Лук'яненка [4], В.Р. Сіденка [4], Ю.В. Макогана [5], С.П. Наливайченка [6], В.Є. Реутова [6, 7]. До питання щодо проблем міжгалузевої специфіки та перспектив європейської інтеграції України звертали свої наукові погляди І.В. Клименко [8], Ю.М. Харазішвілі [8], О.М. Шарова [8], І.В. Вус [8], Є.В. Козирева, Н.О. Кондратенко [9] та інші. Окремі науковці комплексно оцінюють міжнародну економічну діяльність країни, не виокремлюючи її окремого аспекту – В.Є. Новицький [10], Т.М. Циганкова [11], Л.П. Петрашко [11], Т.В. Кальченко [11]. Проте роботи всіх цих учених мають велике наукове і практичне значення.

Мета статті. Слід проаналізувати теоретичні аспекти визначення сутності та форми торгово-економічних зав'язків між країнами ЄС і Україною. Відповідно, предметом статті є комплексний аналіз теоретичних методів характеристики міжнародної економічної діяльності, а також визначення основних факторів і форм їх дії у взаємовідносинах України та ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна світова система як складна взаємодія міжнародних економічних відносин відображає якість співпраці на кожному етапі історичного розвитку та характеризує ступінь взаємодії та інтеграції підсистем світового господарства. Іншими словами слід розрізняти взаємовідносини у різних аспектах торгово-економічної діяльності між країнами. У першому випадку це окремі структурні формування, створені всередині кожної країни, що відрізняються економічними характеристиками, демографічною політикою та історичним розвитком. В іншому випадку співпраця є транскордонним простором з міжнародною або наднаціональною структурою управління та характеризується спільним інтересом до підвищення глобальної конкурентоспроможності.

Комплексний підхід до визначення території включає:

- простір на кількох рівнях, коли в середині країни функціонують мезорегіони, між країнами – субрегіони, групи країн відповідно формують макрорегіони;

- низку характеристик локальних груп (демографічних, економічних, географічних та ін.);

- відносно самостійний господарський комплекс зі специфічною функціональною, галузевою та регіональною структурою [7, с. 179–180].

На думку канадського вченого Д. Доєрти, існує вісім факторів, які визначають регіональні економічні відмінності: природні ресурси, природні умови, міжнародна торгівля, регіональні переваги, віддаленість до ринків збуту, освітній рівень населення, інвестиції бізнесу, державна політика [12, с. 327]. Іншими словами, міжнародна торгова діяльність є одним із елементів світового регіоналізму.

Таким чином Україна і ЄС, хоча і мають окремі особливості у своєму розвитку, між ними є багато спільного, що є потужним інвестиційним потенціалом у їхній співпраці.

У сучасній вітчизняній та зарубіжній науковій літературі існує багато способів пояснення міжнародної торгово-економічної діяльності. Більшість цих визначень описують міжнародну економічну діяльність на національному рівні. Усі особливості міжнародної економічної діяльності об'єднує загальна тенденція організації міжнародних економічних відносин через державні кордони в процесі торгово-економічної співпраці між країнами.

Окремі науковці характеризують міжнародні економічні відносини як економічні відносини між господарюючими підприємствами різних країн та механізми забезпечення цих відносин. На їх думку міжнародна економічна діяльність опосередковується численними формами співробітництва різних країн, виробничих, торговельних, комерційних контактів, які виходять за межі окремих держав, а також засобів регулювання зазначених контактів з боку національних та міжнародних інституцій [10, с. 56].

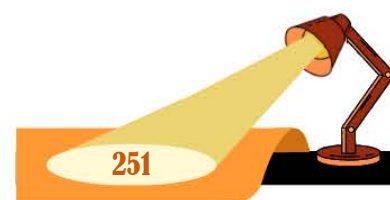
Відповідно міжнародна торгово-економічна діяльність на регіональному рівні являє собою економічні зв'язки між суб'єктами господарювання окремого регіону країни та суб'єктами господарювання інших регіонів світу з метою реалізації товарів і послуг за кордоном. Використання регіонального експортного потенціалу відбувається, як правило, за рахунок міжнародного руху капіталу, технологій, інформації, міжнародної трудової міграції та дефіциту товарів і послуг для задоволення внутрішніх регіональних потреб.

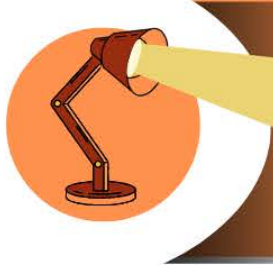
Основними особливостями міжнародних торговельно-економічних відносин на регіональному рівні є:

- міжнародний обмін товарами та послугами на основі міжнародної торгівлі;

- міжнародний рух факторів виробництва (міграція капіталу, робочої сили і технологій);

- інтернаціоналізація економічної діяльності, в результаті якої національне виробництво відбувається одночасно в кількох країнах або регіонах світу;

- існування незалежної міжнародної валютної системи.

Особливістю міжнародних торговельно-економічних відносин є те, що вони впливають на всі без винятку регіони світу, незалежно від рівня їхнього економічного розвитку, політичної системи та регіональної ситуації.

Аналізуючи сучасний стан співробітництва України і ЄС, можна побачити цікаву тенденцію до зміцнення цієї співпраці.

Так, обсяги українського експорту у 2022 році сягнули майже 100 млн тонн [13].

2022 рік став першим, коли фізичні обсяги експорту такі важливі – через війну і блокаду портів на перший план в торгівлі вийшла логістика. Вартість експорту 2022 року на 35% менша, ніж у 2021 році, а фізичні обсяги скоротилися на 38,4%, що стало прийнятним в умовах воєнного часу. Український бізнес експортував товарів на 44,1 млрд дол. США і вагою 99,8 млн тонн (з яких 16,3 млн тонн – через зерновий коридор) [14].

Один з традиційних лідерів промислового експорту – проводи ізольовані – заробив 1,32 млрд дол. Це на 16,4% менше, ніж у 2021 році, що пов'язано також і зі скороченням обсягу експорту на 13,6% (65,9 тисяч тонн).

Наступні у рейтингу – напівфабрикати зі сталі і гарячекатаний прокат – висвітлюють всю трагедію української металургії. Падіння в обсягах за рік – 72%. Загальний обсяг експорту напівфабрикатів 1,9 млн тонн вартістю 1,1 млрд, а гарячекатаного прокату – 1,3 млн тонн вартістю 1 млрд дол.

Соєа стала рідкісним випадком істотного зростання попри війну. Фізичний обсяг її експорту збільшився на 81,6% і склав 1,99 млн тонн. Вартість – 862 млн доларів, це на 42% більше, ніж минулого року.

М'яса птиці Україна експортувала на 10% менше – 413 тисяч тонн, і це принесло на 19% більше виручки – 852 млн дол.

Географічно 63% вітчизняного експорту припало на ЄС (27,9 млрд дол.). Серед держав-членів ЄС найбільше експорт спрямовувався до Польщі (6,6 млрд дол.); Румунії (3,8 млрд дол.); Угорщини (2,27 млрд дол.); Німеччини (2,23 млрд дол.); Італії (1,5 млрд дол.); Іспанії (1,5 млрд дол.).

Поза межами ЄС найбільшим ринком експорту стала Туреччина (2,9 млрд дол.), яка випередила Китай (2,46 млрд дол.), але експорт до Туреччини у межах року скоротився на 29%, а до Китаю – на захмарні 69%.

Імпорт за обсягами скоротився майже вдвічі (-48,1%), але вартісно лише на 19,6%. У 2021 році було ввезено 35 млн тонн продукції вартістю 58 млрд дол. [15].

Аналізуючи теоретичні аспекти міжнародної торговельно-економічної діяльності, важливо зосередити увагу на механізмах їх реалізації. Механізм визначає основні відносини та інструменти, завдяки яким можлива організація міжнародної торговельно-економічної діяльності. Реалізація механізмів міжнародних торговельно-економічних відносин проявляє себе на мікро-, макро- та наднаціональному рівнях.

Механізми реалізації міжнародних торговельно-економічних відносин на мікрорівні передбачають комплексний маркетинговий аналіз потенційних міжнародних ринків окремими регіональними суб'єктами та укладення міжнародних угод і контрактів з суб'єктами міжнародного бізнесу. Важливо також вказати на такий рівень конкурентних відносин між суб'єктами світової міжнародної торговельно-економічної діяльності.

На макрорівні міжнародна торговельно-економічна діяльність реалізується через механізми державного нормативно-правового процесу та державні інструменти управління міжнародними відносинами. До них належать державні закони, постанови про міжнародні відносини, тарифні та нетарифні обмеження міжнародної торгівлі та економічної діяльності.

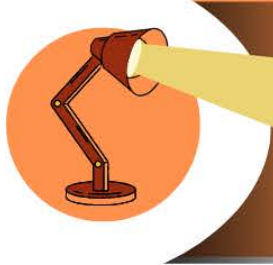
На міжнародному рівні діють механізми регулювання міжнародних організацій, спрямовані на досягнення спільних економічних цілей країн-учасниць. Це міжнародні економічні договори, хартії тощо.

Сучасна міжнародна торговельно-економічна діяльність, незважаючи на її глобальний і незамінний характер, не може здійснюватися без наявності ряду факторів розвитку. Ці фактори існують на регіональному, національному та міжнародному рівнях. Найважливіші фактори, що впливають на розвиток міжнародної торгівлі та економічної діяльності, наведено на рисунку 1.

Рис. 1. Фактори впливу на розвиток міжнародних торгово-економічних відносин країни

Існують й інші фактори розвитку міжнародної економічної діяльності, які поділяються на п'ять блоків. Перший блок включає природно-географічні

відмінності між регіонами світу, які відображаються в різних природних ресурсах. Другий блок – організація машинобудування та масового виробництва. Третій блок включає науково-технічний розвиток. Четвертий блок включає фінансову діяльність, включаючи експорт капіталу та створення міжнародних компаній. У п'ятому блоці представлені глобальні проблеми людства.

Крім факторів, що сприяють розвитку міжнародної торговельно-економічної діяльності, важливо визнати існування негативних факторів, які перешкоджають цьому процесу:

- економічні та політичні конфлікти між країнами та регіонами світу;
- наявність каналів міжнародного обігу продукції та факторів виробництва, які історично виникли і перешкоджають диверсифікації цієї сфери;
- частково сильне державне регулювання та обмеження міжнародної торгівлі та економічної діяльності;
- нерозвиненість ринкової інфраструктури в окремих країнах світу, особливо в країнах колишнього Радянського Союзу та країнах, що розвиваються;
- порушення інституційної системи, що забезпечує міжнародну торгівлю та регіональну економічну діяльність.

Міжнародні торгово-економічні відносини дуже складні і суперечливі. Форми їх вираження різні, часто взаємопов'язані і взаємозалежні. Форми міжнародних торгово-економічних відносин є їх особливим вираженням, формою існування в сучасному світовому господарстві. Вони відрізняються за обсягом міжнародної економічної діяльності, рівнем розвитку країн і ступенем міцності взаємозв'язків.

Домінуючими формами міжнародних торгово-економічних відносин є:

- міжнародна торгівля;
- міжнародний рух капіталу (інвестицій);
- міжнародна трудова міграція [11, с. 7].

Отже, в умовах активного розвитку міжнародних економічних відносин форми міжнародної економічної діяльності є взаємозалежними та взаємопов'язаними. Сьогодні їх основні особливості такі:

- Виокремлення міжнародної торгівлі товарами як найпоширенішої форми міжнародної економічної діяльності та зміцнення міжнародної торгівлі послугами. На сьогоднішній день експорт та імпорт є найбільш простими і зручними видами міжнародної торгівлі.
- Підвищення ролі міграції капіталу. В умовах інтернаціоналізації господарського життя XXI століття міжнародні інвестиції є необхідною умовою забезпечення сталого виробництва та збільшення його обсягів.

- Зростання рівня трудової міграції. Сучасні міграційні процеси пов'язані з нерівномірністю розвитку країн світу, вони в основному спрямовані на поліпшення індивідуальних умов життя та збільшення матеріальних благ.

- Прискорення та нормалізація міжнародної економічної інтеграції. Інтеграція в сучасних умовах є неминучим процесом і виражає конвергенцію економічної системи кожної країни.

Основною формою міжнародних торговельно-економічних зв'язків є міжнародна торгівля, тому що вона включає торгівлю між країнами не тільки товарами в прямому значенні цього слова, а й різноманітними послугами (транспортні, фінансові, ділові послуги, туризм тощо). З урахуванням регіональної складової міжнародна торгівля функціонує як сукупність відносин, пов'язаних із купівлею-продажем товарів і послуг окремими регіонами країни з регіонами інших країн для економічного задоволення внутрішньорегіональних потреб.

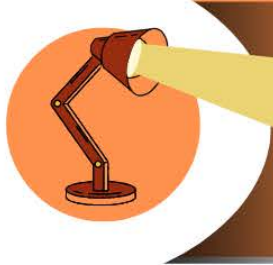
Наступна форма міжнародних торгово-економічних зв'язків – міжнародна міграція капіталу – проявляється переважно у формі прямих іноземних інвестицій, які створюють фінансову основу для розвитку виробництва і, як наслідок, для здійснення комерційних операцій. Наявність великої кількості іноземних інвестицій демонструє великий економічний потенціал регіону на світовій арені, створює сприятливе середовище для розвитку підприємницької діяльності та сприяє отриманню високотехнологічних знань із розвинених країн.

Третя форма міжнародної торговельно-економічної діяльності – міжнародна трудова міграція – охоплює весь світ, незалежно від рівня розвитку країни. Вона існує в різних формах, таких як робота, сім'я, туризм тощо. Трудова міграція, економічною метою якої є виїзд за кордон у пошуках роботи, безпосередньо впливає на міжнародну торговельно-економічну діяльність. Саме кількість трудових мігрантів визначає потребу робочої сили.

У будь-якому випадку, форми міжнародної торговельно-економічної діяльності регіонів країни дуже індивідуальні і принципово різні. Комерційно-господарська діяльність географічно віддалених регіонів повинна мати історичні відмінності в управлінні економікою, вони мають різні ресурси і, відповідно, свої навички на світовому ринку. Це зумовлює актуальність і необхідність поглибленого дослідження регіональних пріоритетів розвитку міжнародної торговельно-економічної діяльності країни.

Висновки. У контексті сучасних глобальних економічних умов розвитку країн світу необхідно аналізувати міжнародну торговельно-економічну діяльність щодо окремих регіонів, оскільки регіональні відмінності швидко зростають у процесі глобалізації. Діяльність пов'язана зі створенням єдиного світового господарства, об'єднанням держав і регіонів світу в єдину систему.

Ця система характеризується тим, що її учасники працюють як невід'ємна частина загальної економічної системи, незважаючи на бар'єри у вигляді державних кордонів. Розвиваються і розширюються торговельно-економічні відносини між регіонами, країнами, економічними інтеграційними угрупованнями та окремими установами. Це впливає на інтернаціоналізацію економіки, підвищує незалежність національних економік і зміцнює міжнародний поділ праці.

Література:

1. Gress, M. (2002). Ekonomicka integracia v zapadnej Europe. In: Medzinarodne vzt'ahy 2001: Ekonomicka a politicka integracia v Europe: zbornik z medzinarodnej vedeckej konferencie konanej pod zastitou podpredsednicky vlady SR pre europську integraciu. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonom.

2. Haller, M. European Integration as an Elite Process. Milton Park: Routledge, 2008.

3. Халлер, М. (2009). Європейський розкол між елітами та громадянами. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2. С. 5–22.

4. Губський, Б.В., Лук'яненко, Д.Г., Сіденко, В.Р. (2001). Концептуальні засади розвитку зовнішньоекономічної діяльності України. Стратегія економічного розвитку: наук. зб. Вип. 17. С. 239–247. К.: КНЕУ.

5. Макогон, Ю.В. (2002). Внешнеэкономическая деятельность региона. Донецк, 136 с.

6. Наливайченко, С.П., Наливайченко, К.В., Реутов, В.Є. (2007). Методологія наукових досліджень в міжнародній економічній діяльності. Сімферополь: ТОВ «ДіАйПі», 412 с.

7. Реутов, В.Є., Горда, О.С., Новак, А.З. (2009). Регіональні виміри глобальної економічної системи: монографія; за заг. наук. ред. В.Є. Реутова. Сімферополь: ПП «Підприємство «Фенікс», 390 с.

8. Клименко, І.В., Харазішвілі, Ю.М., Шаров, О.М., Вус, І.В. (2013). Україна в інтеграційних процесах на пострадянському просторі: моделювання альтернатив. Київ: НІСД, 68 с.

9. Козирева, Є.В., Кондратенко, Н.О. (2015). Проблеми та перспективи інтеграції України до ЄС. Стратегії економічного розвитку: держава, регіон, підприємство: колективна монографія; за заг. ред. Шапошникова К.С., Соловйової Н.І., Станкевича Ю.Ю. Херсон, с. 153–166.

10. Новицький, В.Є. (2003). Міжнародна економічна діяльність України. К.: КНЕУ, 948 с.

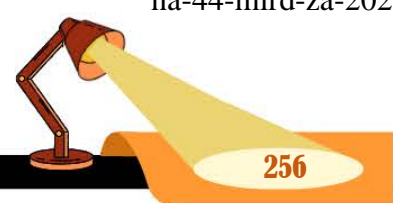
11. Циганкова, Т.М., Петрашко, Л.П., Кальченко, Т.В. (2001). Міжнародна торгівля: навч. посібник. К.: КНЕУ, 488 с.

12. Doherty, D. (1992). Marking economic choices. Toronto: Copp Clark Pitman Ltd, 426 p.

13. Міністерство економіки України. <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=1487b1f5-eeb7-4946-b9c8-3370f20568a2&title=UkraineV2022-RotsiEksportuvava>

14. Свідомі. <https://svidomi.in.ua/page/obsiah-y-ukrainskoho-eksportu-maizhe-siahnuly-100-mln-tonn-za-2022-rik-shcho-na-384-menshe-nizh-v-2021>

15. Agroreview. <https://agroreview.com/content/ukrayina-eksportuvava-tovariv-bilsh-yak-na-44-mlrd-za-2022-rik-shho-prodavaly-ta-komu/>

References:

1. Gress, M. (2002). Ekonomicka integracia v zapadnej Europe. In: Medzinarodne vzt'ahy 2001: Ekonomicka a politicka integracia v Europe: zbornik z medzinarodnej vedeckej konferencie konanej pod zastitou podpredsednicky vlady SR pre europsku integraciju. Bratislava: Vydavatel'stvo Ekonom [in Slovak].
2. Haller, M. (2008). *European Integration as an Elite Process*. Milton Park: Routledge [in English]
3. Haller, M. (2009). Ľvropsk'kij rozkol mizh elitami ta gromadjanami [The European split between elites and citizens]. *Sociologija: teorija, metodi, marketing – Sociology: theory, methods, marketing*, 2, 5–22 [in Ukrainian].
4. Gubsk'kij, B.V., Luk'janenko, D.G., Sidenko, V.R. (2001). Konceptual'ni zasadi rozvitku zovnishn'oekonomichnoï dij'al'nosti Ukraïni [Conceptual principles of the development of foreign economic activity of Ukraine]. *Strategija ekonomichnogo rozvitku - Strategy of economic development: science*, 17, 239–247 [in Ukrainian].
5. Makogon, Ju.V. (2002). *Vneshnejekonomicheskaja dejatel'nost' regiona [Foreign economic activity of the region]*. Doneck [in Russian].
6. Nalivajchenko, S.P., Nalivajchenko, K.V., Reutov, V.Ľ. (2007). *Metodologija naukovih doslidzen' v mizhnarodnij ekonomichnij dij'al'nosti [Methodology of scientific research in international economic activity]*. Simferopol': TOV «DiAjPi» [in Ukrainian].
7. Reutov, V.Ľ., Gorda, O.S., Novak, A.Z. (2009). *Regional'ni vimiri global'noï ekonomichnoï sistemi [Regional dimensions of the global economic system: monograph; in general of science]*. Simferopol': PP «Pidpriemstvo «Feniks» [in Ukrainian].
8. Klimenko, I.V., Harazishvili, Ju.M., Sharov, O.M., Vus, I.V. (2013). *Ukraïna v integracijnih procesah na postradjans'komu prostori: modeljuvannja al'ternativ [Ukraine in integration processes in the post-Soviet space: modeling alternatives]*. Kiïv: NISD [in Ukrainian].
9. Kozireva, Ľ.V., Kondratenko, N.O. (2015). *Problemi ta perspektivi integracii Ukraïni do ĽS. Strategii ekonomichnogo rozvitku: derzhava, region, pidpriemstvo [Problems and prospects of Ukraine's integration into the EU. Economic development strategies: state, region, enterprise]*. Herson [in Ukrainian].
10. Novic'kij, V.Ľ. (2003). *Mizhnarodna ekonomichna dij'al'nist' Ukraïni [International economic activity of Ukraine]*. K.: KNEU [in Ukrainian].
11. Cigankova, T.M., Petrashko, L.P., Kal'chenko, T.V. (2001). *Mizhnarodna torgivlja [International trade]*. K.: KNEU [in Ukrainian].
12. Doherty, D. (1992). *Marking economic choices*. Toronto: Copp Clark Pitman Ltd [in English].
13. Ministerstvo ekonomiki Ukraïni [Ministry of Economy of Ukraine]. *me.gov.ua* Retrieved from <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=1487b1f5-eeb7-4946-b9c8-3370f20568a2&title=UkrainaV2022-RotsiEksportuvala> [in Ukrainian].
14. Svidomi [Conscious]. *svidomi.in.ua* Retrieved from <https://svidomi.in.ua/page/obsiahy-ukrainskoho-eksportu-maizhe-siahnuly-100-mln-tonn-za-2022-rik-shcho-na-384-menshe-nizh-v-2021> [in Ukrainian].
15. Agoreview. *agoreview.com* Retrieved from <https://agoreview.com/content/ukrayina-eksportuvala-tovariv-bilsh-yak-na-44-mlrd-za-2022-rik-shho-prodavaly-ta-komu/> [in English].

